
Krzysztof Kwiatkowski

ZAMEK W BEZŁAWKACH RZEKOMĄ BAZĄ MILITARNĄ
ZAKONU NIEMIECKIEGO PODCZAS LETNIEJ
WYPRAWY LITEWSKIEJ 1402 ROKU

Słowa kluczowe: późne średniowiecze, Prusy późnośredniowieczne, zakon niemiecki; wojskowość późnego średniowiecza, wojna, zamki

Schlüsselwörter: Spätmittelalter, spätmittelalterliches Preußenland, der Deutsche Orden, spätmittelalterliches Militärwesen, Krieg, Burgen

Keywords: Late Middle Ages, Late Medieval Prussia, Teutonic Order, Military Matters in the Late Middle Ages, war, castles

W wydanym niedawno 2. zeszycie LXXXI tomu „Zapisek Historycznych” artykule podejmującym zagadnienie funkcji militarnych zamku zakonu niemieckiego w Bezlawkach (*Bayselauken*, *Bäslack*) wystąpiłem przeciwko hipotezie¹ przedstawionej w opublikowanej w 2013 r. zbiorowej monografii poświęconej późnośredniowiecznemu zespołowi osadniczemu we wspomnianej miejscowości, wedle której bezławecka warownia miała być na przełomie XIV i XV stulecia „punktem zbornym i bazą wyjściową dla akcji militarnych” zakonu niemieckiego² tudzież „bezpiecznym obozowiskiem dla uczestników krzyżackich rejsów”³, a tym samym odgrywać rzekomo „strategiczną” rolę, uwidaczniającą się podczas wypraw wojennych podejmowanych w tym okresie przez zakon przeciwko Litwie (i Rusi). W tekście tym wskazałem, że zamek w Bezlawkach spełniał niewątpliwie funkcje militarne i o znaczeniu militarnym – mianowicie obronną i refugialną, co świetnie pokazali też autorzy przywołanej monografii (Wojciech Brillowski, Arkadiusz Koperkiewicz i Wojciech Wólkowski), jednak nie sposób przypisać mu sugerowane przez nich znaczenie „strategiczne”, tzn. funkcjonalną efektywność militarną w szerszym wy-

¹ K. Kwiatkowski, (Wild)haus w Bezlawkach (*Bayselauken*, *Bäslack*) – uwagi na temat budownictwa warownego zakonu niemieckiego w późnośredniowiecznych Prusach, „Zapiski Historyczne”, t. 81: 2016, z. 2, ss. 7–44.

² A. Koperkiewicz, Zamek w Bezlawkach w świetle badań archeologicznych, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*, red. A. Koperkiewicz, Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie, Nr 3, Gdańsk 2013, ss. 44–74, tu: s. 71.

³ W. Wólkowski, *Architektura zamku w Bezlawkach*, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia*, ss. 109–117, tu: ss. 110, 111.

miarze całokształtu konfliktu zakonu niemieckiego i kierowanego przezeń władco kraju pruskiego z sąsiednią Żmudzią i Litwą⁴. Ową tezę o rzekomo „strategicznej” roli warowni bezławeckiej wspomniani badacze oparli na jednym tylko przekazie źródłowym, mianowicie na fragmencie *Kroniki kraju pruskiego* (*Cronike des landes von Pruszin*) oficjała pomezkańskiego⁵. Ich zdaniem narracja kroniki miałyby potwierdzać przybycie na zamek w Bezlawkach wielkiego komtura Wilhelma von Helfenstein wraz z towarzyszącym mu litewskim księciem Bolesławem Świdrygiełłą w lecie 1402 r. podczas powrotu z wyprawy wojennej na Litwę, a także osadzenie tam wówczas wspomnianego kniazia. Uczni podkreślają także powiązanie zamku bezławeckiego z letnią wyprawą wojenną 1402 r. i interpretują go jako miejsce etapowe dla wojska zakonnego⁶. Tymczasem w pracy opublikowanej na łamach „Zapisek Historycznych” wskazałem, że taki obraz wydarzeń mających miejsce w trakcie owej wyprawy opiera się na błędnych interpretacjach dwóch odrębnych całości narracyjnych *Kroniki kraju pruskiego*. Bliższą analizę obu krótkich opisów zostawiłem wówczas, z uwagi na ograniczone ramy tamtego tekstu, na osobną okazję i w niniejszym artykule chciałbym do niej powrócić.

Kluczowy dla analizy jest drugi relevantny z punktu widzenia niniejszych rozważań opis, następujący bezpośrednio po pierwszym, opatrzone nagłówkiem: *Dornoch wart herzog Switirgail yngegeben Bayselaukin*⁷. Oficjał pomezkański przedstawia w nim mianowicie naradę wielkiego mistrza (Konrada von Jungingen) odbytą bez wątpienia z dostojnikami zakonnymi, a przynajmniej z ich częścią (*wart der meister czu rathe*)⁸,

⁴ K. Kwiatkowski, (Wild)haus w Bezlawkach (Bayselauken, Bäslack), ss. 7–44.

⁵ *Johanns von Posilge, Officials von Pomesanien Chronik des Landes Preussen (von 1360 an, fortgesetzt bis 1419)* (dalej cyt.: OPChLP), hrsg. v. E. Strehlke, *Scriptores rerum Prussicarum* (dalej cyt.: SRP), Bd. III, Leipzig 1866, ss. 13–388 (edycja na ss. 79–388), tu: ss. 259–260; por. też odniesienia do tej narracji czynione w przywoływanej tu monografii zbiorowej Bezlawek: S. Szczepańskiego, *Bezlawki i okolice w kontekście osadniczym plemiennej Barcji oraz kętrzyńskiego okręgu prokuratorowskiego w średniowieczu*, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia*, ss. 14–37, tu: ss. 27–28; Wojciecha Wólkowskiego, op. cit., s. 111, przyp. 11; oraz W. Brillowskiego, *Analiza funkcjonalna założenia obronnego w Bezlawkach*, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia*, ss. 119–135, tu: s. 130; a ponadto uwagi A. Koperkiewicza, *Zamek w Bezlawkach*, s. 71; oraz W. Brillowskiego i A. Koperkiewicza, *Archaeological and Art History Research in Bezlawki. Analysis of Form and Funktion of Small Castle Architecture in the Eastern Part of Teutonic Order's Lands*, w: *Castella Maris Baltici X. Finland 24–29.8.2009. Raseborg, Olavinlinna and Häme Castles*, red. K. Uotila, T. Mikkola, A. M. Vilkkuna, *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae*, vol. XVIII, Saarijärven 2012, ss. 33–43, tu: s. 40. Przywoływał także ów fragment kroniki oficjała pomezkańskiego w swoim monumentalnym dziele J. Voigt, *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Bd. VI: *Die Zeit des Hochmeisters Konrad von Jungingen von 1393 bis 1407. Verfassung des Ordens und des Landes*, Königsberg 1834, s. 225.

⁶ Przed niespełna 20 laty Mieczysław Haftka pisał wręcz, że „zamek odegrał poważną rolę kwaterymistrzowską w wyprawie krzyżackiej na Wilno latem 1402 roku”, zaś „w drodze powrotnej z nieudanej wyprawy zatrzymał się w Bezlawkach wielki komtur Wilhelm von Helfenstein wraz ze swoją armią”, por. idem, *Zamki krzyżackie w Polsce. Szkice z dziejów*, Malbork–Płock 1999, s. 37.

⁷ OPChLP, s. 259.

⁸ Odnośnie do narad zwierzchników zakonu podejmowanych przez przedsięwzięciami militarnymi por. moje uwagi: K. Kwiatkowski, *Zakon niemiecki jako „corporatio militaris”*, cz. I: *Korporacja i krąg przynależących do niej. Kulturowe i społeczne podstawy działalności militarnej zakonu w Prusach (do początku XV wieku)*, *Dzieje Zakonu Niemieckiego*, t. 1, Toruń 2012, ss. 211–212; idem, *Wojska zakonu niemieckiego w Prusach 1230–1525 (korporacja, jej pruskie władztwo, zbrojni, kultura wojny i aktywność militarna)*, *Dzieje Zakonu Niemieckiego*, t. 3, Toruń 2016, s. 234.

w rezultacie której zwierzchnik zakonu zezwolił litewskiemu księciu Bolesławowi Świdrygielle osiąść (dosłownie ‘rozłożyć się’ (*sich legern*)) na zamku w Beżławkach⁹. Zaproponowana przez wspomnianych wyżej badaczy interpretacja sugerująca pobyt w Beżławkach wojska zakonnego wynikała z błędnego połączenia w jeden ciąg przyczynowo-skutkowy dopiero co przywołanego opowiadania z opisem letniej wyprawy litewskiej 1402 r. i powrotu części wojska zakonnego z Auksztoty szlakiem przez *Perlam* (stpol. Przełom, ob. białorus. Peralom), *Letzenburg* (późn. niem. Lötzen, ob. pol. Giżycko) i *Rastenburg* (ob. pol. Kętrzyn), które to przedstawienie zawarte jest w odrębnym fragmencie *Kroniki kraju pruskiego*, bezpośrednio poprzedzającym ów dotyczący Bolesława Świdrygielle. W obu tych następujących po sobie narracjach oficjała pomezkańskiego nie ma jakichkolwiek przesłanek, by sytuować osadzenie litewskiego kniazia na zamku beżławeckim na końcowy etap wspomnianej letniej wyprawy litewskiej. Wręcz przeciwnie, kronikarz na samym początku całości narracyjnej poświęconej przekazaniu Beżławek Bolesławowi Świdrygielle wskazuje jednoznacznie, iż miało to miejsce po naradzie wielkiego mistrza z dostojnikami, a ta odbyła się (co zresztą zrozumiałe, bowiem zwierzchnik zakonu nie brał udziału w letnim przedsięwzięciu militarnym¹⁰) po zakończeniu wyprawy wojennej (i po powrocie do kraju obecnych na niej dostojników) (w narracji występuje następujący ciąg chronologiczny: 1. *noch desir reyse* 2. *wart der meister czu rathe*, 3. *und lys sich herczogin Swittirgail legern*). Opis jest w tym miejscu niedwuznaczny. Na następstwo czasowe tych trzech zdarzeń wskazuje również przytoczona już wyżej treść nagłówka, jakim opatrzona została omawiana narracja, a który otwiera okolicznik czasu ‘dornoch’ odnoszący się do wydarzeń letniej wyprawy litewskiej zaprezentowanych przez kronikarza w poprzedniej całości narracyjnej¹¹.

Bliższa analiza wskazuje, że owa narada wielkiego mistrza z dostojnikami, w tym zwłaszcza z najbardziej zorientowanym w tym czasie w sprawach litewsko-ruskich Bolesława Świdrygielle wielkim komturem Wilhelmem von Helfenstein, mogła mieć miejsce dopiero po powrocie zwierzchnika zakonu z Sambii i Królewca, dokąd udał się ze swoim orszakiem w 2. połowie sierpnia, wracając do Malborka na 14 września¹², a zarazem po powrocie z wyprawy do domu głównego zakonu w Malborku wielkiego komtura, który z kolei mógł tam dotrzeć mniej więcej na

⁹ OPChLP, ss. 259–260: *Unde noch desir reyse wart der meister czu rathe, und lys sich herczogin Swittirgail legern vor die wiltnisse uf das hus czu Bayselawken* [...] [wyróżnienie – K. K.].

¹⁰ Por. itinerarium Konrada von Jungingen w lecie 1402 r. opracowane przez K. Neitmanna, *Der Hochmeister des Deutschen Ordens in Preußen – ein Residenzherrscher unterwegs. Untersuchungen zur den Hochmeisteritinerarien im 14. und 15. Jahrhundert*, Veröffentlichungen aus den Archiven Preussischer Kulturbesitz, Bd. 30, Köln–Wien 1990, Anhang 1. Hochmeisteritinerare, b) Konrad von Jungingen, ss. 76–77.

¹¹ OPChLP, s. 259: *Dornoch wart herczog Swittirgail yngegeben Bayselaukin* [wyróżnienie – K. K.].

¹² K. Neitmann, op. cit., s. 77.

przełomie 1 i 2. dekady września¹³. Zebrane na letnią wyprawę litewską 1402 r. wojsko wyruszyło bowiem z Królewca 25 lipca¹⁴ (około 30 dnia tego miesiąca docierając na miejsce ostatecznej koncentracji w Insterburgu (stpol. Wystruc, ob. ros. Černáhovsk)¹⁵) i łącznie przebywało na obszarach litewskich około 3 tygodnie¹⁶. Główne zgrupowanie wojska, które przy ujściu Niewiaży (*Nawesen*, lit. Nevėžis) do Niemna (*Memel*) (nieopodal zniszczonego zamku Gotteswerder, okolice ob. lit. Šilėlis) oddzieliło się na początku sierpnia od reszty sił, po przejściu przez szereg okolic Auksztoty i spustoszeniu w końcowej fazie pochodu regionów: Miedniki (*Medeniken*, ob. lit. Medininkai), Oszmiana (*Aschmyn*, ob. białorus. Ašmāny) i Soleczniki (*Salseniken*, ob. lit. Šalčininkai) zwróciło się następnie nie ku pozostawionej pod Gotteswerder części wojska, lecz skierowało się ku przejściu brodowemu na Niemnie pod *Perlamem*, by powrócić w końcu sierpnia do Prus wspomnianym szlakiem prowadzącym na Rastenburg (Kętrzyn)¹⁷. Niezależnie od tego, czy wielki komtur zwrócił się z Rastenburga na północ w okolice Królewca, gdzie w tym czasie przebywał wielki mistrz (co mniej prawdopodobne), czy też skierował się z towarzyszącym mu kontyngentem konwentualnym malborskim zwyczajowo do domu głównego zakonu, gdzie przecież mieszkał, w obu przypadkach omijał Beżławkę¹⁸. Główne

¹³ Zapis w „Elbląskiej księdze wojennej” („Das Elbinger Kriegsbuch”) wskazuje, iż kontyngent staroelbląski biorący udział w wyprawie powrócił do miasta 10 września, por. *Das Elbinger Kriegsbuch (1383–1409). Rechnungen für städtische Aufgebote* (dalej cyt.: EKrB (H)), bearb. v. D. Heckmann u. Mitarbeit v. K. Kwiatkowski, Veröffentlichungen aus den Archiven Preußischer Kulturbesitz, Bd. 68, Köln–Weimar–Wien 2013, s. 161; por. też T. Hirsch, w: SRP, Bd. III, Leipzig 1866, s. 258, przyp. 2 na teże. Nie wiadomo jednak, czy kontyngent ten należał do głównego zgrupowania wojska zakonnego działającego na obszarze Auksztoty, czy może pozostał z częścią wojska nad Niewiażą, ta zaś wyruszyła w drogę powrotną do Prus dopiero po otrzymaniu wiadomości listownej od wielkiego komtura z głównego zgrupowania wojska, wysłanej najpewniej po jego przepłynięciu się na zachodni brzeg Niemna pod *Perlamem*, o czym wspomina oficjal pomeziański (por. OPChLP, s. 259), wobec czego jej powrót mógł się rozpocząć dopiero około przełomu sierpnia i września.

¹⁴ Początkowo wojskiem dowodził wielki marszałek Werner von Tettingen (zarazem komtur królewiecki), który w trakcie trwania przedsięwzięcia zachorował i musiał wrócić do Prus. Kierownictwo i dowodzenie wyprawą, zgodnie z normami statutowymi korporacji zakonnej, przejął wielki komtur Wilhelm von Helfenstein, por. OPChLP, s. 259.

¹⁵ *Księga komturstwa gdańskiego* (dalej cyt.: KKG), wyd. K. Ciesielska, I. Janosz-Biskupowa, Fontes TNT, t. 70, Warszawa–Poznań–Toruń 1985, s. 233; por. także T. Hirsch, w: SRP, Bd. III, Leipzig 1866, s. 258, przyp. 2 na teże. Koncentracja wszystkich powołanych kontyngentów trwała zapewne kilka dni, bowiem niektóre z nich, jak pokazuje przykład kontyngentu Starego Miasta Elbląga, który opuścił swoje miasto dopiero 24 lipca (por. EKrB (H), s. 161), mogły nadsygnąć z pewnym opóźnieniem.

¹⁶ OPChLP, s. 259: [...] *und worin iij wochin in dem lande mit macht [...]*; *Franciscani Thorunensis Annales Prusici (941–1410)* (dalej cyt.: FTAP), hrsg. v. E. Strehle, SRP, Bd. III, Leipzig 1866, ss. 13–388 (edycja na s. 57–316), tu: s. 258: [...] *intravit Lituaniam et mansit cum potentia ibidem xxiii diebus*.

¹⁷ Dzięki dwóm zachowanym w Ordensfoliancie 1a opisom szlaków wyznaczonych ze wschodnich rubieży kraju pruskiego na Litwę (Auksztotę) i Ruś Czarną, tworzących wraz z innymi deskrypcjami zbiór nazwany przez XIX-wiecznych wydawców „Littauische Wegeberichte”, możliwe jest ustalenie trasy pochodu głównego zgrupowania wojska zakonnego z *Perlamu* do *Letzenburga*, por. *Die littauischen Wegeberichte* (dalej cyt.: Wegeberichte) (Beilage I do: *Die Chronik Wigands von Marburg. Originalfragmente, lateinische Übersetzung und sonstige Überreste*, hrsg. v. T. Hirsch, SRP, Bd. II, Leipzig 1863, ss. 662–711 (edycja na s. 664–708), tu: W. 60, s. 691; W. 93, s. 705.

¹⁸ Por. uklad sieci drożnej w okolicach Rastenburga w końcu XVIII w. w oryginalnym wydaniu tzw. mapy Schroettera: *Karte von Ost-Preussen nebst Preussisch Litthauen und West-Preussen nebst dem Netzdistrict*. Aufgenommen unter Leitung des Königl. Preuss. Staatsministers Frey Herrn von Schrötter in den Jahren 1796 bis 1802, Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz, Haus Unter den Linden, Kartensammlung, Kart. N 1020, Section 48, 49.

zgrupowanie wojska zakonnego, którym dowodził po pozostawieniu części sił nad Niewiażą, zostało najprawdopodobniej zgodnie ze zwyczajową praktyką rozesłane (rozpuszczone) do domów w *Letzenburgu* (a najpóźniej w *Rastenburgu*)¹⁹, po dotarciu na ówczesny zachodni skraj *Wielkiej Puszczy* i wejściu w zagospodarowane rejony kraju pruskiego.

Nie są mi znane żadne przesłanki, które by zaprzeczały takiemu biegowi wypadków letniej wyprawy litewskiej w ostatnich dniach sierpnia 1402 r. Można natomiast wskazać szereg takich, które za nim wręcz przemawiają. Otóż za głównym zgrupowaniem wojska wracającego do Prus nie postępowały, jak wynika z narracji oficjała pomezjańskiego, żadne oddziały wielkiego księcia Aleksandra Witolda, który już wcześniej pociągnął ze swoim wojskiem w rejon dolnej Wilii (Nergi, lit. Neris) i jej ujścia do Niemna²⁰. Nieabsorbowane przez przeciwnika zgrupowanie wielkiego komtura mogło zatem bez przeszkód przepłynąć się przez Niemen pod *Perlamem*, zapewne 25–30 sierpnia²¹. Jednocześnie wojsko wielkoksiążęce znajdowało się wówczas gdzieś w rejonie ujścia Wilii (Nergi) do Niemna, spodziewając się na tamtejszych brodach wracającego z Aukštoty zgrupowania wielkiego komtura. Tak więc już zaraz po przepłynięciu się na lewy (zachodni) brzeg Niemna, a tym bardziej po dotarciu na zachodni skraj *Wielkiej Puszczy* w *Letzenburgu*, prawdopodobnie 1–7 września, zgrupowanie Wilhelma von Helfenstein nie było wystawione na jakieś zagrożenie ze strony przeciwnika. Wreszcie dużemu ześrodkowaniu zbrojnych od ca miesiąca działającemu w słabo zaludnionym terenie kończyły się zapasy żywności, które zabrali oni w początkach sierpnia ze statków u ujścia Niewiaży, planując 3-tygodniową akcję militarną²². W tej sytuacji rozpuszczenie wojska w *Letzenburgu* (a najpóźniej we wspomnianym już *Rastenburgu*) jest więcej niż prawdopodobne. Zatem pod koniec letniej wyprawy litewskiej 1402 r., tj. na początku września, zamek beżławecki nie mógł być punktem etapowym dużego wojska zakonnego, bowiem wojsko to już wówczas nie istniało – zostało uprzednio rozwiązane. Nie można wprawdzie wykluczyć, iż Bolesław Świdrygiełło towarzyszący na wyprawie dowodnie głównemu zgrupowaniu wojska zakonnego²³ w jakichś bliżej nieznanych okolicznościach dotarł wówczas na wspomniany zamek, może nawet w towarzystwie wielkiego komtura, ale z pewnością wizyta ta – jeśli miała miejsce – nie była związana z obozowaniem w warowni wojska, ani z przekaza-

¹⁹ Por. Wegeberichte, W. 60, s. 691; W 88, s. 702; OPChLP, s. 259.

²⁰ OPChLP, s. 259: *Wytowt torste ir* [tj. główne zgrupowanie wojska pod wodzą wielkiego komtura – K. K.] *ny bestryten, sunder her czoch uf die vorte uf der Mymmel und uf der Nerye, und vormachte die, und wolde sie nicht weder obirlosen czu erin schiffen.*

²¹ OPChLP, s. 259: [...] *do czogin sie durch Salseniken hin ken Perlam obir Mymmel ane allen schaden und hindernisse mit tren waynen und gerethe* [...] [wyróżnienie – K. K.].

²² OPChLP, s. 258: *Des wart der grosskompthur czu rathe mit den gebitegern, und spysetin sich us von den schiffen uf iij wochin kost, und czogen dy Nerye uf mit dem heere* [wyróżnienie – K. K.].

²³ OPChLP, s. 258.

niem zamku litewskiemu monarsze na tymczasową siedzibę. Książę bowiem wrócił najpewniej wraz z wielkim komturem do Malborka, gdzie dowodnie 25 września poświadczony jest jego kapelan oraz dwaj dinerzy towarzyszący kniaziowi na niedawnej wyprawie litewskiej²⁴. Akt przekazania mu w użytkowanie bezławeckiego zamku miał miejsce, jak zauważono wyżej, w rezultacie decyzji wielkiego mistrza i po odbytej naradzie z dostojnikami po ich powrocie z letniej wyprawy wojennej. Z przekazu oficjała pomezkańskiego wynika pośrednio, iż musiał w niej uczestniczyć wielki komtur. Ten bowiem był w trakcie wyprawy w Auksztocie świadkiem nieudanych starań Bolesława Świdrygiełły opanowania Wilna przy pomocy swoich zwolenników, które książę przebywając w wojsku zakonnym, a wcześniej w Prusach, musiał czynić pośrednio przy użyciu posłańców z wiadomościami ustnymi i gońców z korespondencją pisaną²⁵. Niepowodzenie tego przedsięwzięcia (co walnie przyczyniło się do niezrealizowania celu wyprawy letniej) decydująco wpłynęło na późniejszą decyzję wielkiego mistrza osadzenia litewskiego księcia w Beżławkach. Otóż kronikarz wskazuje, iż przekazanie Bolesławowi zamku bezławeckiego miało być podyktowane chęcią zapewnienia mu lepszych możliwości komunikacyjnych z ziemiami ruskimi, tak aby usprawnić wysyłanie przez księcia posłańców na Rus i dalsze organizowanie tam obozu jego zwolenników²⁶. Tego rodzaju działania były trudniejsze do realizacji podczas poprzedniego przebywania Bolesława na dworze wielkiego mistrza w Malborku i towarzyszenia zwierzchnikowi zakonu w jego zwyczajowych objazdach po kraju pruskim²⁷. Głównym opiniodawcą w tej kwestii spośród dostojników zakonnych musiał być wielki komtur, niejako odpowiedzialny za niepowodzenie letniego przedsięwzięcia militarnego w Auksztocie. Tak więc narada i decyzja w sprawie wysłania Bolesława Świdrygiełły na zamek w Beżławkach miały miejsce najwcześniej około połowy września 1402 r. Litewski książę ze swoim dworskim otoczeniem i przynajmniej 30-osobowym zbrojnym orszakiem przybył do Beżławek najpewniej z Malborka i dowodnie najwcześniej dopiero w 2. połowie października 1402 r.²⁸. Motywy decyzji wielkiego mistrza o przekaza-

²⁴ *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409* (dalej cyt.: MTB z podaniem nr strony i wiersza/-y), hrsg. v. E. Joachim, Königsberg i. Pr. 1896 (repr.: Bremerhaven 1973), s. 183, w. 22–27.

²⁵ OPChLP, s. 258: [...] *wend Swittergail was vorheysin, das etliche Littowin sich an yn woldin han geworffin, unde wolden im die Wille yn habin gegebin. Das wart vormelt, das dovon nicht wart [...]* [wyróżnienia – K. K.]; s. 259 (treść źródła w przypisie niżej).

²⁶ OPChLP, ss. 259–260: [...] *und lys im [tj. wielki mistrz litewskiemu księciu – K. K.] schaffen czu synir notdorft, was her dorfte, uff das her neder lege den landin von Russin durch synir botschaft wille und geschefte, wend her vor desir cziiit syn legir hatte czu Marienborg by dem meister und wo her czoch in dem lande* [wyróżnienie – K. K.].

²⁷ Por. tekst źródła w przyp. powyżej.

²⁸ Wskazuje na to rachunek złożony przez nowego komtura domowego malborskiego Johanna Hochlitz skarbinkowi zakonu w dniu 7 XI 1402 r., w którym znajduje się między innymi zapisana suma 5 grzywien wypłacona przez wspomnianego komtura trzem woźnicom za przewiezienie rzeczy (*gerethe*) księcia Bolesława Świdrygiełły do Beżławek, por. MTB 192. 34–36. Jako że Johann Hochlitz objął urząd komtura domowego 11 X 1402 r. (por. *Das Marienburger Ämterbuch*, hrsg. v. W. Zisemer, Danzig 1916, s. 7, w. 30–34) cała akcja przewozowa mogła się odbyć

niu mu w użytkowanie beżławeckiej warowni nie miały charakteru militarnego²⁹, lecz komunikacyjno-organizacyjny.

Krzysztof Kwiatkowski, *Die Burg von Bäslack (Beżławki) als vermeintlicher militärischer Stützpunkt des Deutschen Ordens während des litauischen Sommerheerzugs 1402*

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel ergänzt Überlegungen über militärische Funktionen der Ordensburg in Bäslack (poln. Beżławki), die 2016 in „Zapiski Historyczne“ publiziert wurden. Unmittelbar bezieht er sich auf die Ansichten der Autoren eines Sammelbandes aus dem Jahr 2013, der der spätmittelalterlichen Siedlung von Bäslack gewidmet wurde. Sie schreiben dieser Befestigung eine strategische Bedeutung zu sowie die Rolle „eines Sammelpunktes“, „des militärischen Stützpunktes“ sowie eines „Platzlagers“ für den Deutschen Orden während seines Heerzugs nach Litauen (und Rus). Diese Hypothese wurde bereits in der oben erwähnten Publikation verworfen, im vorliegenden Text wurde daher der Heerzug im Sommer 1402 nach Litauen eingehend analysiert. Gemäß der oben erwähnten Ansichten sollte die Burg Bäslack damals wichtige Rolle gespielt haben und die Vollendung dieser Tatsache sollte die Übergabe der Burg dem den Deutschen Orden damals begleitenden Herzog Bolesław Świdrygiello (lit. Švitrigaila) sein. Die Analyse hat indes darauf hingewiesen, dass sich hier kein Heer während des oben erwähnten Heerzuges weder versammelt, noch von hier aus aufgebrochen war, es ist auch durch die Stadt gar nicht durchgezogen. Der Beschluss über die Verpachtung der Befestigung an den litauischen Herzog wurde erst nach der Beendigung des Heerzuges gefasst, schließlich kam der Herzog erst in der zweiten Oktoberhälfte 1402 auf die Burg.

Übersetzt von Alina Kuzborska

Krzysztof Kwiatkowski, *Bäslack Castle as an alleged military base of the Teutonic Order during the summer Lithuanian expedition in 1402*

Summary

This article supplements the information on the military functions of the castle of the Teutonic Order in Beżławki published in 2016 in “Zapiski Historyczne”. It refers directly to the perspectives presented in the monograph published in 2013 devoted to the late-medieval settlement complex in Bäslack (Pol. Beżławki), whose authors attributed to this fortified structure the strategic importance and role of a “mustering point”, “exit base” and “military camp” for the troops of the Teutonic Order during their campaigns against Lithuania (and Rus). This hypothesis has already been critiqued in the “Zapiski Historyczne”, where in this text a detailed analysis of the summer Lithuanian campaign of 1402, during which time the castle was supposed to play the aforementioned role, which was to be assigned by the Teutonic Order for the campaign associated with Prince Bolesław Świdrygiello (lit. Švitrigaila). Meanwhile, this analysis indicated that none of the Order’s troops during the aforementioned campaign from Beżławki gathered the-

dopiero po tej dacie. Na podobną chronologię wskazuje inna zapiska w „Księdze skarbnika malborskiego” („Das Marienburger Tresslerbuch”), wedle której najprawdopodobniej 11 listopada furman *Rudel* otrzymał od skarbnika zakonu 1 grzywnę 17 skojców 20 denarów w zamian za przewiezienie nieznaney ilości wina owocowego dla księcia Bolesława z Malborka do Beżławek i transport w drodze powrotnej 2 dział (*buchsen*) i 4 beczek pocisków (*phyle*) z Rastenburga, por. MTB 193. 7–10. W tym przypadku transport wina musiał mieć miejsce na przełomie października i listopada, skoro najpóźniej na 11 listopada furman zdołał wrócić z Beżławek i Rastenburga do Malborka. Jeszcze inna znowu nota we wspomnianej księdze skarbnika zakonu wskazuje, iż w dniu 30 października litewskiego monarchy nie było już w Malborku, gdzie poszukiwali go dwaj bliżej nieznanzi Rusini przybyli z Mazowsza, co z kolei wskazuje, iż jeszcze wczesną jesienią krążyła ogólna wiadomość, że książę mieszka w Malborku, por. MTB 191. 20–22.

²⁹ Dopiero w XX-wiecznej historiografii pojawił się domysł (oparty na nieznanym realioch działań militarnych podejmowanych przez zakon niemiecki przeciwko Litwie w XIV i na początku XV w.), iż z zamku beżławeckiego miałby Bolesław „zwłaszcza zagrażać grodzieńskim posiadłościom Witolda”, por. L. Kolankowski, *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów*, t. I: 1377–1499, Warszawa 1930; Oświęcim 2014, s. 88 (za wydaniem 2.); a za nim bezkrytycznie T. Stolarczyk, *Na karuzeli życia czyli walki Świdrygiello o tron litewski 1392–1430*, s. 13 [publikacja elektroniczna: http://warszathistoryka.uni.lodz.pl/sredniowiecze/swidrygiello_1.pdf (dostęp: 23 III 2016 r.)].

re, nor did they leave from there, nor did they pass through, and the decision to transfer the lease of the fortification to the Lithuanian prince was taken after the expedition, with the arrival of the prince taking place no earlier than in the second half of October 1402.

Translated by Aleksander Pluskowski

dr Krzysztof Kwiatkowski
Zakład Historii Krajów Bałtyckich
Instytut Historii i Archiwistyki
Wydział Nauk Historycznych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika
Krzysztof.Kwiatkowski@umk.pl

Źródła drukowane

Das Marienburger Ämterbuch

1916. *Das Marienburger Ämterbuch*, wyd. W. Zieseimer, Danzig.

EKRb (H)

2013. *Das Elbinger Kriegsbuch (1383–1409). Rechnungen für städtische Aufgebote*, wyd. D. Heckmann, przy współpr. K. Kwiatkowskiego, Veröffentlichungen aus den Archiven Preußischer Kulturbesitz, Bd. 68, Köln–Weimar–Wien.

FTAP

1866. *Franciscani Thorunensis Annales Prussici (941–1410)*, wyd. E. Strehlke, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. III, Leipzig, ss. 13–388 (edycja na ss. 57–316).

KKG

1985. *Księga komturstwa gdańskiego*, wyd. Karola Ciesielska, Irena Janosz-Biskupowa, Fontes TNT, t. 70, Warszawa–Poznań–Toruń.

MTB

1973. *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399–1409*, wyd. E. Joachim, Königsberg i. Pr. 1896 (repr.: Bremerhaven).

OPChLP

1866. *Johanns von Posilge, Officials von Pomesanien Chronik des Landes Preussen (von 1360 an, fortgesetzt bis 1419)*, wyd. E. Strehlke, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. III, Leipzig, ss. 13–388 (edycja na ss. 79–388).

Wegeberichte

1863. *Die littauischen Wegeberichte* (Beilage I do: *Die Chronik Wigands von Marburg. Originalfragmente, lateinische Übersetzung und sonstige Überreste*), wyd. T. Hirsch, w: *Scriptores rerum Prussicarum*, Bd. II, Leipzig, ss. 662–711 (edycja na ss. 664–708).

Źródła kartograficzne:

Karte von Ost-Preussen

1796–1802. *Karte von Ost-Preussen nebst Preussisch Litthauen und West-Preussen nebst dem Netzdistrict*. Aufgenommen unter Leitung des Königl. Preuss. Staatsministers Frey Herrn von Schrötter in den Jahren 1796 bis 1802, Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz, Haus Unter den Linden, Kartensammlung, Kart. N 1020

Opracowania

Brillowski W.

2013. *Analiza funkcjonalna założenia obronnego w Bezlawkach*, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*, red. A. Koperkiewicz, Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie, Nr 3, Gdańsk, ss. 119–135.

Brillowski W., Koperkiewicz A.

2012. *Archaeological and Art History Research in Bezlawki. Analysis of Form and Function of Small Castle Architecture in the Eastern Part of Teutonic Order's Lands*, w: *Castella Maris Baltici X. Finland 24–29.8.2009. Raseborg, Olavinlinna and Häme Castles*, red. K. Uotila, T. Mikkola, A.-M. Vilkuna, *Archaeologia Medii Aevi Finlandiae*, t. XVIII, Saarijärven, ss. 33–43.

Haftka M.

1999. *Zamki krzyżackie w Polsce. Szkice z dziejów*, Malbork–Płock.

Kolankowski L.

2013. *Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów*, t. I: 1377–1499, Warszawa 1930 (wyd. 1), Oświęcim 2014 (wyd. 2).

Koperkiewicz A.

2013. *Zamek w Bezlawkach w świetle badań archeologicznych*, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*, red. A. Koperkiewicz, Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie, Nr 3, Gdańsk, ss. 44–74.

Kwiatkowski K.

2016. *(Wild)haus w Bezlawkach (Bayselauken, Bäslock) – uwagi na temat budownictwa warownego zakonu niemieckiego w późnośredniowiecznych Prusach*, *Zapiski Historyczne*, t. 81, z. 2, ss. 7–44.

2016. *Wojska zakonu niemieckiego w Prusach 1230–1525 (korporacja, jej pruskie władztwo, zbrojni, kultura wojny i aktywnośćmilitarna)*, *Dzieje Zakonu Niemieckiego*, t. 3, Toruń.

2012. *Zakon niemiecki jako „corporatio militaris”, cz. I: Korporacja i krąg przynależących do niej. Kulturowe i społeczne podstawy działalności militarnej zakonu w Prusach (do początku XV wieku)*, *Dzieje Zakonu Niemieckiego*, t. 1, Toruń.

Neitmann K.

1990. *Der Hochmeister des Deutschen Ordens in Preußen – ein Residenzherrscher unterwegs. Untersuchungen zur den Hochmeisteritinerarien im 14. und 15. Jahrhundert*, Veröffentlichungen aus den Archiven Preußischer Kulturbesitz, Bd. 30, Köln–Wien.

Stolarczyk T.

[b.d. i m.w.] *Na karuzeli życia czyli walki Świdrygielly o tron litewski 1392–1430*, s. 13 [publikacja elektroniczna: http://warsztathistoryka.uni.lodz.pl/sredniowiecze/swidrygiello_1.pdf (dostęp: 23 III 2016 r.)].

Szczepański S.

2013. *Bezlawki i okolice w kontekście osadniczym plemiennej Barcji oraz kętrzyńskiego okręgu prokuratorskiego w średniowieczu*, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*, red. A. Koperkiewicz, Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie, Nr 3, Gdańsk, ss. 14–37.

Voigt J.

1834. *Geschichte Preussens von den ältesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Bd. VI: *Die Zeit des Hochmeisters Konrad von Jungingen von 1393 bis 1407. Verfassung des Ordens und des Landes*, Königsberg.

Wólkowski W.

2013. *Architektura zamku w Bezlawkach*, w: *Bezlawki – ocalić od zniszczenia. Wyniki prac interdyscyplinarnych prowadzonych w latach 2008–2011*, red. A. Koperkiewicz, Gdańskie Studia Archeologiczne. Seria Monografie, Nr 3, Gdańsk, ss. 109–117.